

ПЕДАГОГІКА

УДК 657.412.7:364](477)”20”

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-2-24>**Інна ЗАВУЛІЧНА,***orcid.org/0000-0003-4916-9643**аспірантка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
педагогічного факультету**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) zavulicnainna@gmail.com*

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

У статті аналізується зростання чисельності благодійних організацій у період незалежної України, трансформація одноразових гуманітарних акцій (благодійності) до регулярної соціальної роботи. Завданням дослідження стало обґрунтування місця доброчинності в соціальній роботі на підставі аналізу діяльності українських благодійних фондів.

З'ясовано, що Українське товариство Червоного Хреста (однією з програм фонду є «Медико-соціальна допомога людям похилого віку та інвалідам»), Всеукраїнська соціальна програма «Домашня опіка» Міжнародного благодійного фонду «Карітас України» акцентують увагу на здійсненні патронажу та забезпеченні хворих і членів їхніх сімей санітарно-гігієнічними й продуктовими наборами, організації благодійних пунктів харчування, оплаті лікування найбільш соціально незахищених громадян для самотніх літніх і людей з обмеженими фізичними можливостями, паліативних хворих, людей з ВІЛ/СНІД, тяжкохворих людей, їхніх сімей та опікунів.

На особливу увагу заслуговують благодійні соціальні фонди незалежної України із соціальними програмами в недержавному проширці – Міжнародний благодійний фонд «Фонд Олександра Фельдмана», Благодійний фонд «Повернись живим», «Армія SOS», «Миротворці України», «Народний тил», які базуються на таких поняттях, як милосердя, добро, допомога нужденним, співчуття, а також спрямовують роботу на надання допомоги учасникам Революції Гідності й подальшим діям, які відбуваються на Сході України.

Узагальнено, що окремі різновиди соціальної допомоги серед інших форм доброчинності в незалежній Україні стали невід'ємним складником системи доброчинності в соціальній сфері. Наявність такого значного числа соціальної допомоги, соціальних програм, які представлені в статті, є свідченням глибокої зацікавленості громадян України та засновників фондів благодійності в поширенні допомоги й залученні до неї якомога більшого кола дітей і молоді. Саме за допомогою небайдужих людей устанавлюється домінуюча риса доброчинності в соціальній сфері в період кінець ХХ – початок ХХІ ст.

Ключові слова: сфера соціальної благодійності в незалежній Україні, види соціальної благодійності, доброчинні соціальні фонди, програми фондів.

Inna ZAVULICHNA,*orcid.org/0000-0003-4916-9643**Postgraduate Student at the Department of Pedagogy
and Educational Management named after Bohdan Stuparyk
of the Pedagogical Faculty**Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) zavulicnainna@gmail.com*

CHARITABLE ACTIVITY OF SOCIAL FUNDS IN UKRAINE (END OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY)

The article analyzes the growth of the number of charitable organizations period of independent in Ukraine, the transformation of one-time humanitarian actions (charity) to regular social work. The task of the study was to substantiate the place of charity in social work based on the analysis of the activities of Ukrainian charitable foundations.

It was found that the Ukrainian Red Cross Society (one of the foundation's programs is "Medical and social assistance to the elderly and disabled"), the All-Ukrainian social program "Home Care" of the International Charitable Foundation "Caritas Ukraine" focus on patronage and provision patients and members of their families with sanitary and hygienic and food kits, organization of charitable food outlets, payment for treatment of the most socially vulnerable citizens for

lonely elderly and people with disabilities, palliative patients, people living with HIV / AIDS, seriously ill people, their families and guardians.

Special attention should be paid to charitable social funds of independent Ukraine with social programs in the non-state stratum – International Charitable Foundation “Alexander Feldman Foundation”, Charitable Foundation “Come Back Alive”, “SOS Army”, “Peacekeepers of Ukraine”, “People’s Rear” based on concepts such as charity, kindness, assistance to the needy, compassion, as well as direct their work to assist participants in the Revolution of Dignity and further actions taking place in eastern Ukraine.

It is generalized that certain types of social assistance, among other forms of charity in independent Ukraine, have become an integral part of the charity system in the social sphere. The existence of such a significant number of social assistance, social programs, which are presented in the article, is evidence of the deep interest of citizens of Ukraine and the founders of charitable foundations in distributing assistance and involving as many children and youth. It is with the help of caring people that the dominant feature of charity in the social sphere is established in the period of the end of the XX – beginning of the XXI century.

Key words: *sphere of social charity in independent Ukraine, types of social charity, charitable social funds, fund programs.*

Постановка проблеми. Важливими суспільними функціями благодійної діяльності незалежної України є безоплатна допомога, розвиток і підтримка в різних сферах суспільного життя (освіти, охорона здоров’я, екології, соціальної роботи тощо). Незважаючи на значні позитивні зрушення в царині вітчизняного благодійництва (Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» (1997), який визначав форми та базові засади благодійництва в нашій країні, а також Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (2012), що визначає таку сферу благодійництва, як «соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні послуги і подолання бідності»), на наш погляд, потребує подальшого вдосконалення на законодавчому, державному, місцевому та інших рівнях свого прояву.

Саме за умов нестабільності й неефективності українська держава майже завжди уникає розгляду широкого кола питань, що стосуються життя найбільш вразливих верств населення, залишаючи за собою переважно лише функцію їхнього соціального захисту. Тому зростає роль благодійних зокрема соціальних фондів, таких, що об’єднують представників різних об’єктів соціальної політики. За останні декілька років незалежної України (2014 р.) спостерігається така динаміка в розвитку доброчинності: кожен третій мешканець країни перераховує кошти на благодійність; кожен другий допомагає незнайомим людям або подає милостиню; у світовому рейтингу World Giving Index Україна піднялася на 16 позицію (зі 115 на 99 місце) (Мировой рейтинг благотворительности, 2017 р.); а у 2018 р. – ще на 18 позицію (з 99 на 81 місце); станом на квітень 2019 року зареєстровано 18557 недержавних благодійних фондів різних напрямів, їхня кількість постійно зростає (Сичова, 2020).

Аналіз досліджень. Необхідність дослідження діяльності благодійних соціальних фондів зумов-

лена, відповідно, їх типовим статусом, адже спрямована на потреби допомоги громадянам, які цього потребують. Зокрема, мається на увазі, що той чи інший благодійний соціальний фонд бере на себе функції, які держава не може або не хоче виконувати.

Спроби осмислення благодійності здійснювалися дослідниками різних галузей наук: виникнення та розвиток благодійності в Україні вивчають О. Донік, Т. Курінна, М. Лапіна (2019), А. Нарядько, Р. Сербін (2014). Державну політику у сфері благодійності в Україні аналізував у роботах А. Андрющенко, І. Зверева, О. Ковтун, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Харабет, С. Харченко, Л. Хижняк, які віддають належне благодійності в становленні інституту соціального захисту, соціальної роботи. У роботах М. Житник, О. Човган благодійність досліджується як духовне підґрунтя соціальної роботи (Житник, 2014; Човган, 2015). Разом із тим наукові роботи зі співвідношенням благодійної діяльності соціальних фондів мають фрагментарний характер, що зумовлює наукову актуальність зазначеної теми.

Метою статті є обґрунтування діяльності благодійних соціальних фондів в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).

Виклад основного матеріалу. На основі результатів, отриманих вище згаданими авторами, і досліджень можемо констатувати, що нерідко благодійна діяльність соціальних фондів прирівнюється до соціальної роботи. Благодійна діяльність соціальних фондів виконує важливі функції: компенсації недоліків перерозподілу суспільних благ (як матеріальних, так і нематеріальних), реалізації людиною духовної потреби в допомозі ближньому, найважливішого інструменту самоорганізації суспільства, формування соціальної свідомості, «соціальної пам’яті»; дає можливість зменшити витрати та частково перебрати на себе соціальну відповідальність держави щодо вирішення багатьох соціальних проблем (Житник,

2014: 21–27). Благодійна діяльність соціальних фондів – це прояв гуманістично цілеспрямованої професійної уваги фахівців до нужденних людей незалежно від національної, расової, соціальної, релігійної належності, ефективної допомоги на соціальному рівні, займання активної позиції в житті (Сербін, 2014: 321–327).

Розвиток діяльності благодійництва соціальних фондів на теренах сучасної України розпочався з поліпшення якості життя літніх людей, що сприяє їх довголіттю, упровадження нових технологій, форм і методів соціальної роботи: організації фондів милосердя при спеціалізованих відділеннях соціально-медичного обслуговування на дому, створення програм соціальних фондів «інституту доглядальниць» і платформ для спілкування, «санаторіїв удома», «хоспіс на дому», інших форм роботи. Особливу увагу соціальні фонди приділяють питанню спілкування та сомосприйняттю, стимуляції спогадів, підтримці інтелектуальної активності, які допомагають повернути людям свіжість сприйняття інших людей, занурення в різноманітний внутрішній світ.

Зважаючи на цю дилему благодійності незалежної України, поза державних організацій наймасовішим було Українське товариство Червоного Хреста (ТЧХУ). Крім того, вагоме наукове значення ця проблема має тому, що в минулому мало місце замовчування й перекручення діяльності Червоного Хреста. У період сучасності особливість діяльності ТЧХУ набула нових пріоритетних напрямів (вихід зі спілки Товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, а згодом прийняття 28 листопада 2002 року Закону України «Про Товариство Червоного Хреста України») не тільки на території держави, а й за її межами (Цимбалюк, 2009: 56–59).

Варто зазначити, що саме в це період часу благодійна діяльність ТЧХУ набула найактуальніших рис, зокрема виникає програма – «Медико-соціальна допомога людям похилого віку та інвалідам» (2000 р.), що створена у зв'язку з економічною кризою, у якій найбільше страждали малозахищені верстви населення: інваліди, люди похилого віку, які залишилися проживати свій вік самотніми, і малозабезпечені. «Створення медико-соціального центру Червоного Хреста для надання послуг «престарілим, самотнім людям» серед верств населення – ця програма реалізується через Німецький Червоний Хрест, що передбачає обладнати медико-соціальний центр устаткуванням, забезпечити медичною апаратурою, медикаментами та приладами, щоб доглядати лежачих хворих, літніх людей, малозабезпечених пенсі-

онерів, безпритульних, дітей, багатодітні сім'ї з низькими прибутками, осіб, які знаходяться в еміграційних центрах, біженців. Через те програма передбачає здійснення патронажу та забезпечення хворих і членів їхніх сімей санітарно-гігієнічними й продуктовими наборами, організацію благодійних пунктів харчування, оплати лікування найбільш соціально незахищених громадян (Завулічна, 2021: 39–42).

Таким чином, Червоний Хрест України разом із зарубіжними колегами намагається внести в самотнє й обездолене життя літніх людей промінець радості.

В обсязі аналізу благодійності соціальних фондів варто увагу приділити Міжнародному благодійному фонду «Карітас України», який входить в одну з найбільших міжнародних мереж благодійних організацій у світі та Європі. Фонд проводить низку Всеукраїнських благодійних акцій: «Різдвяна свічка» через розповсюдження благодійних свічок, які декорують люди з інвалідністю, збирає кошти на допомогу дітям-сиротам і малюкам із сімей, які опинилися в кризі; Всеукраїнська благодійна акція «Шкільний портфелік» не лише збирає кошти для забезпечення дітей із багатодітних і кризових сімей усім необхідним до початку навчального року, а й створює атмосферу свята для підопічних Карітасу.

Одним із ключових напрямів роботи Міжнародного благодійного фонду «Карітас України» з 1999 р. стала Всеукраїнська соціальна програма «Домашня опіка», яка є найефективнішою не тільки в Україні, а й за її межами (Франції, Австрії та Німеччини) і передбачає надання соціальної допомоги вдома для самотніх літніх і людей з обмеженими фізичними можливостями, паліативних хворих, людей з ВІЛ/СНІД, тяжкохворих людей, їхніх сімей та опікунів. З 2020 р. працює 12 центрів у містах України (у Бориславі, Дніпрі, Дрогобичі, Івано-Франківську, Києві, Коломиї, Краматорську, Львові, Одесі, Тернополі, Харкові, Чорткові), в обов'язок яких входить надання опіки соціальних працівників, медсестри, психолога вдома, які допомагають людям у побуті (прибирають удома, купують продукти, готують їсти, годують); допомагають зі сплатою комунальних платежів, забирають брудну білизну на прання, повертають чистою та випрасуваною; надають реабілітаційне обладнання: ходунки, візки, милиці, туалетні крісла, протипролежневі матраци тощо. Учасники проекту завжди знаходять час просто поспілкуватися, підтримати, разом із підопічними згадати приємні моменти й те, заради чого варто жити.

Очевидно, що «Домашня опіка» являє собою системну соціальної роботи з людьми похилого віку на безоплатній основі (Сайт Міжнародного благодійного фонду «Карітас України»).

Міжнародний благодійний фонд «Фонд Олександра Фельдмана» – одна з найбільших благодійних організацій в Україні: у 2007 р. увійшов у ТОП-5 найбільших благодійних фондів країни. Так, у 2014 р. Фонд спільно з Товариством Червоного Хреста України почав гуманітарну волонтерську програму «Простягни руку допомоги», мета якої – усебічна допомога мирним жителям, які постраждали в результаті війни. У результаті цієї програми в зону АТО доставлено понад 20 т гуманітарної допомоги (у тому числі медикаменти, продукти харчування, одяг і предмети першої необхідності). Найбільш масштабні програми благодійності фонду спрямовані на психосоціальну реабілітацію людей з особливими потребами; зооохорону та охорону природи; екоосвіту, розвиток дитячої творчості та спорту; пропаганду здорового способу життя й толерантності. Тобто благодійна діяльність Фонду створює умови для здійснення соціальної роботи з дітьми, дорослими, що хворіють на важкі хвороби, з людьми похилого віку через проведення безкоштовних виїздів на природу, організацію там активного спілкування (Сайт Фонду Олександра Фельдмана).

З початком Революції Гідності й зовнішньої агресії Сходу роль благодійних соціальних фондів змістилася в бік допомоги в забезпеченні обороноздатності держави. Саме в період 2014 р. можна вважати знаковим для розвитку благодійних соціальних фондів, серед них – Благодійний фонд «Повернись живим», «Армія SOS», «Миротворці України», «Народний тил» тощо, які спрямовували свою роботу на надання допомоги учасникам Революції Гідності й подальшим діям, які відбуваються на Сході України. Основною метою цих фондів була ініціатива, спрямована на підтримку малозабезпечених, хворих, людей похилого віку, багатодітних сімей, безпритульних, які постраждали внаслідок незвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних

випадків, а також жертв злочинців, біженців. Варто відзначити, що благодійні соціальні фонди цього напрямку надавали благодійну допомогу Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів чи воєнного стану, проведення антитерористичних операцій (Яновська, 2017: 24–29).

Висновки. У наші дні благодійність є формою соціальної діяльності, яка проявляється в любові до ближнього, у жертвовності, у допомозі нужденним, у доброті до всього навколишнього, що безпосередньо відображається в конкретних діях і вчинках людей, які безпосередньо займаються сферою цієї діяльності. Саме благодійна соціальна сфера має стати основою формування нової аксіології українського суспільства. Для цього необхідно не просто функціонувати у світі за відповідною схемою, а й направляти частину своєї практичної діяльності на розвиток гуманістичної свідомості суспільства та формування морально розвиненої самосвідомості. Саме благодійність є тим ключем, що дасть можливість не втратити істинної людської самобутності. Сучасне суспільство має викоринювати етику споживання й запроваджувати всі елементи дійсної моральності, де б людина з дитячого садочка формувалася за принципами людяності. Для цього необхідна обов'язкова діяльність громадських організацій, розвиток благодійних фондів. Саме їхня робота має активний характер і спрямована на реалізацію програм для виховання гуманістичного суспільства з усвідомленням необхідності формування практичних навичок до життя й допомоги нужденним за принципом відповідальності.

Відомі Українські благодійні організації – Українське товариство Червоного Хреста, Міжнародний благодійний фонд «Карітас України», Міжнародний благодійний фонд «Фонд Олександра Фельдмана» та Благодійний фонд «Повернись живим», «Армія SOS», «Миротворці України», «Народний тил» тощо, які спрямовували свою роботу на надання допомоги учасникам Революції Гідності й подальшим діям, що відбуваються на Сході України, зокрема людям похилого віку, створюють умови для проведення системної повсякденної соціальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сайт Міжнародного благодійного фонду «Карітас України». Всеукраїнська соціальна програма «Домашня опіка та охорона здоров'я». URL: <http://caritas.ua/diyalnist/domashnya-opika-ta-ohorona-zdorovya> (дата звернення: 10.07.2021).
2. Житник М. М. Благодійність в соціально-філософській ретроспективі та перспективі. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Політологія. Соціологія. Право»*. 2014. Вип. 3/4 (23/24). С. 21–27. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/17106/1/03_Zhytnyk.pdf (дата звернення: 10.07.2021).

3. Завуличнв І. І. Благодійна діяльність поза державних організацій Товариства Червоного Хреста незалежної України. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології* : збірник тез наукових робіт учасників міжнародної конференції. Львів, 2021. С. 39-42.

4. Сербін Р. А. Історико-правові аспекти розвитку благодійної діяльності. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* : збірник наукових праць / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), М. В. Афанасьєва (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін. ; відп. за вип. М. В. Афанасьєва, МОН України, НУ ОЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2014. Т. 15. С. 321–327.

5. Сичова В. В, Полонець Т.С. Благодійна діяльність як основа соціальної роботи. *SOCIOПРОСТІР* : міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2020. № 9 (дата звернення: 10.07.2021).

6. Сайт Фонду Олександра Фельдмана. URL: <https://feldman.fund/> (дата звернення: 10.07.2021).

7. Цимбалюк М. Символ гуманності та співчуття. *Вісник Червоного Хреста України*. 2009. № 2. С. 56–59.

8. Яновська О. Інституалізація волонтерського руху в Україні: безпековий вимір. *Вісник НТУУ КПІ. Серія «Політологія. Соціологія. Право»*. 2017. Випуск 1/2 (33/34). С. 24–29.

REFERENCES

1. Sayt Mizhnarodnoho Blahodiynoho fondu Karitas-Ukrayiny . Vseukrayins'ka sotsial'na prohrama «Domashnya opika ta okhorona zdorov'ya».[«All-Ukrainian social program «Home care and health care»]. URL: <http://caritas.ua/diyalnist/domashnya-opika-ta-ohorona-zdorovya> (data zvernennya 10.07.2021).

2. Zhytnyk M. M. Blahodiynist' v sotsial'no-filosofskiy retrospektyvi ta perspektyvi. [Charity in socio-philosophical retrospect and perspective] *Visnyk NTUU «KPI»*. Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo. Vyp. 3/4 (23/24) 2014. S. 21–27. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/17106/1/03_Zhytnyk.(data zvernennya 10.07.2021) [In Ukrainian].

3. Zavulichn I.I. Blahodiyna diyal'nist' poza derzhavnykh orhanizatsiy Tovarystva Chervonoho Khresta nezalezhnoyi Ukrayiny. [Charitable activity outside the state organizations of the Red Cross Society of independent Ukraine]. *Zbirnyk tez naukovykh robit uchasnykiv mizhnarodnoyi konferentsiyi «Teoretychni ta praktychni aspekty rozvytku suchasnoyi pedahohiky ta psykholohiyi» L'viv 2021*. S. 39–42 [In Ukrainian].

4. Serbin R. A. Istoryko-pravovi aspekty rozvytku blahodiynoyi diyal'nosti.[Historical and legal aspects of the development of charitable activities.] *Naukovi pratsi Natsional'noho universytetu «Odes'ka yurydychnoyi akademiya»*: zb. nauk. pr./ redkol.: S. V. Kivalov (holov. red.), M. V. Afanas'yeva (zast. holov. red.), YU. P. Alenin [ta in.] ; vidp. za vyp. M. V. Afanas'yeva, MON Ukrayiny, NU OYUA. Odesa: Yuryd. l-ra, 2014. T. 15. S. 321–327 [In Ukrainian].

5. Sychova V. V, Polonets' T.S. Blahodiyna diyal'nist' yak osnova sotsial'noyi roboty [Charitable activity as a basis of social work] «SOCIOПРОСТІР: mizhdystyplinarnyy elektronnyy zbirnyk naukovykh prats' z sotsiolohiyi ta sotsial'noyi roboty», № 9 (2020) / (data zvernennya 10.07.2021) [In Ukrainian].

6. Sayt Fondy Oleksandra Fel'dmana [Alexander Feldman Foundation website]. URL: <https://feldman.fund/> (data zvernennya 10.07.2021) [In Ukrainian].

7. Tsymbalyuk M. Symvol humannosti ta spivchuttya. [Symbol of humanity and compassion] *Visnyk Chervonoho Khresta Ukrayiny*. – 2009. № 2. S. 56–59 [In Ukrainian].

8. Yanovs'ka O. Instytualizatsiya volonters'koho rukhu v Ukrayini: bezpekovyy vymir. [Institutionalization of the volunteer movement in Ukraine: security dimension]. *Visnyk NTUU KPI. Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo. Vypusk 1/2 (33/34) 2017*. S. 24–29 [In Ukrainian].